

بررسی

چند سکه استثنائی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

از

محمد مشیری

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بررسی چند سکه امیناتی

چند سال قبل مرحوم (شکرالله سنا) یکی از مجموعه داران بنام سکه های ایرانی، يك فلوس مسی به بنده اهدا کرده که عکس آن را در شکل (۱) می بینید. بر روی سکه شیری بحالت ایستاده و سبیل های تاب داده و دم علم کرده نقش کرده اند و در زیر پای شیر و در گوشه بالای سمت چپ نزدیک دم آن چند حرف روسی خوانده می شود و بر پشت آن کلمات (ضرب طبرستان) دیده می شود. بررسی ودقت در این سکه نشان می دهد که ضرب مجددی است بر روی يك سکه مسی روسی. در طی سالهای گذشته فاصله زمانی بدست آوردن آن سکه تا امروز چندین نمونه به ضرب های مختلف به دست ما رسیده است که عکس و تفصیل آنها را در این مقاله ملاحظه خواهید فرمود.

تطبیق سالهای ضرب روی سکه ها با تاریخ نشان می دهد که مربوط به دوران سلطنت آقامحمدخان قاجار و اوایل سلطنت فتحعلی شاه می باشد.

مردم ایران از دوران سلطنت قاجارها خاطرات خوشی ندارند

شکل ۱

و کشور ما در زمان پادشاهان قاجار صدمات زیادی را تحمل کرده و مقدار زیادی از قسمت‌های زرخیز و زیبای کشور را از دست داده‌ایم ولی در بین آنان سردارانی نیز بوده‌اند که پس از دوران هرج و مرج اواخر زندیه توانسته‌اند ملوک الطوائفی و طغیان‌یاغیان و گردنکشان را از بین برده و وحدت و یکپارچگی کشور ما را تأمین کنند. آقا محمدخان قاجار سردودمان این سلسله یکی از آنها است. این سردار بزرگ با ایجاد یک ارتش منظم که دارای تحرك قابل توجهی بود هر روز در يك گوشه از کشور برای قلع و قمع مدعیان سلطنت در جنگ و نبرد بود.

آقا محمدخان قاجار پسر ارشد محمدحسن‌خان قاجار بود که در ۲۷ محرم ۱۱۵۵ قمری در استرآباد به دنیا آمد و در شش سالگی به امر عادل‌شاه برادر زاده نادر خصی گشت. قسمتی از دوران جوانی وی در شیراز، تحت نظر کریم‌خان زند گذشت و در طی ۱۶ سال اقامت

در شیراز، کریم‌خان در حق اولطف و مهربانی کرد و چون او خود را در نهانی برای جهان‌داری آماده می‌کرد، غالب اوقات خود را به مطالعه کتاب و سواری و ورزش می‌گذرانید. در اوان بیماری کریم‌خان غالباً به بهانه شکار در خارج شیراز بسر می‌برد و بوسیله عمه (یا خالد) خود که در نکاح کریم‌خان بود از وفات وی آگاه گردید. و پس از وفات کریم‌خان (۱۱۹۳ ه. ق) به دعوی سلطنت برخاست، به استرآباد رفت و منازعات طولانی و مستمری را جهت تحصیل تاج و تخت شروع کرد و پس از فتح و تصرف اکثر بلاد شمالی و مرکزی، فارس و کرمان را گرفت و لطفعلی‌خان زند را مغلوب و اسیر کرده و با اهانت و عذاب کشت (۱۲۰۸ ق.) و پس از آن با ۶۰۰۰۰ سپاهی به قصد تسخیر گرجستان رفت و هراکلیوس والی عیسوی را که تحت حمایت پادشاه روسیه (کاترین دوم) در آمده بود مغلوب نموده و به تهران بازگشت. عکس‌هایی که از آقامحمدخان در مطبوعات و تواریخ اعم از فارسی یا خارجی درج شده یکی با تاج مسی بزرگ که بر سر دارد و نقاشی شده است و دیگری عکسی است از روی کتاب دو بوای فرانسوی که معلوم نیست چرا باریش کشیده شده در صورتی که وی بعلت خصی بودن کوسه بوده و ریش نداشته است. ما به راهنمایی استاد کامل جناب آقای سلطان القرائی يك عکس رنگی که در زمان خود او یانزدیک به زمان وی کشیده شده و در یکی از مقابر پادشاهان قاجار در آستانه حضرت معصومه قم نصب بود عکس برداری کرده و برای ضبط در تاریخ این جا می‌آوریم. (شکل ۲)

در کتاب منتظم ناصری از تألیفات مرحوم محمدحسن خان اعتماد السلطنه در وقایع سال ۱۱۹۷ ق. می‌خوانیم :

«در اول فصل تابستان این سال و وانویچ نام روسی باچند

فروندگشتی از حاجی طرخان به استرآباد آمد، حضرت آقامحمدشاه آنوقت در نواحی استرآباد تشریف داشتند، و وانویچ از ملازمان آن حضرت درخواست نموده رخصت طلبید که روسها در سواحل استرآباد در محل مناسبی دارالمعامله بنا نمایند که تجار روس در آنجا به سهولت مشغول امور تجارتی باشند. حضرت شهریار یاری قبول فرموده اذن ساختن دارالمعامله دادند، روسها در عوض دارالمعامله در دوازده فرسنگی شهر استرآباد قلعه بسیار محکمی بنا کردند و هیجده عراده توپ و قورخانه در آنجا گذاردند، بعد از اتمام قلعه حضرت شهریار یاری به تماشای قلعه روسها تشریف بردند از وضع باخبر گشتند چون از قلعه مراجعت فرمودند و وانویچ و صاحبمنصبان روس را به شام دعوت کردند وقت شب که صاحبمنصبان و وانویچ به محل دعوت رسیدند حضرت شهریار کامکار حکم به گرفتن آنها کردند و فرمودند که اگر قلعه که ساخته اید فوراً خراب نکنید و توپهای خود را با آنچه در ساحل استرآباد دارید نبرید جان و مال شما در خطر خواهد بود. و وانویچ چون می دانست فرمایشی که حضرت شهریار یاری می فرمایند هرگز تخلف را در آن راهی نیست از همانجا به کارگذاران خود دستور العمل نوشت که توپخانه و لوازم که دارند به کشتی حمل کنند و قلعه را خراب و منهدم سازند، خلاصه حضرت آقامحمدشاه چون تهدید زیادی به آنجماعت فرمودند آنها از استرآباد خارج شده به مملکت خود باز گشتند.» (ص ۳۸ جلد سوم آن کتاب)

پس از اخراج روسها از شمال ایران بلافاصله پولهای روس

که درشهرهای مازندران و استرآباد کم کم مورد رواج قرار گرفته و پول ایران را از ارزش انداخته بود به دستور آقامحمدخان گردآوری شده و بر روی آنها ضرب مجدد شد و به این ترتیب حاکمیت سیاسی و اقتصادی کشور را تثبیت کرد. نمونه های متعدد که درشهرهای مختلف ضرب شده از نظر علاقه مندان می گذرد. قبلا يك عكس از نمونه اصلی پولهای مسی روسی را ملاحظه می کنید (شکل ۳) این پول (۲ کپک) ارزش دارد و بر روی آن آرم دولت تزاری روسیه که عقاب دوسر و تاج امپراطوری نقش بسته دیده میشود .

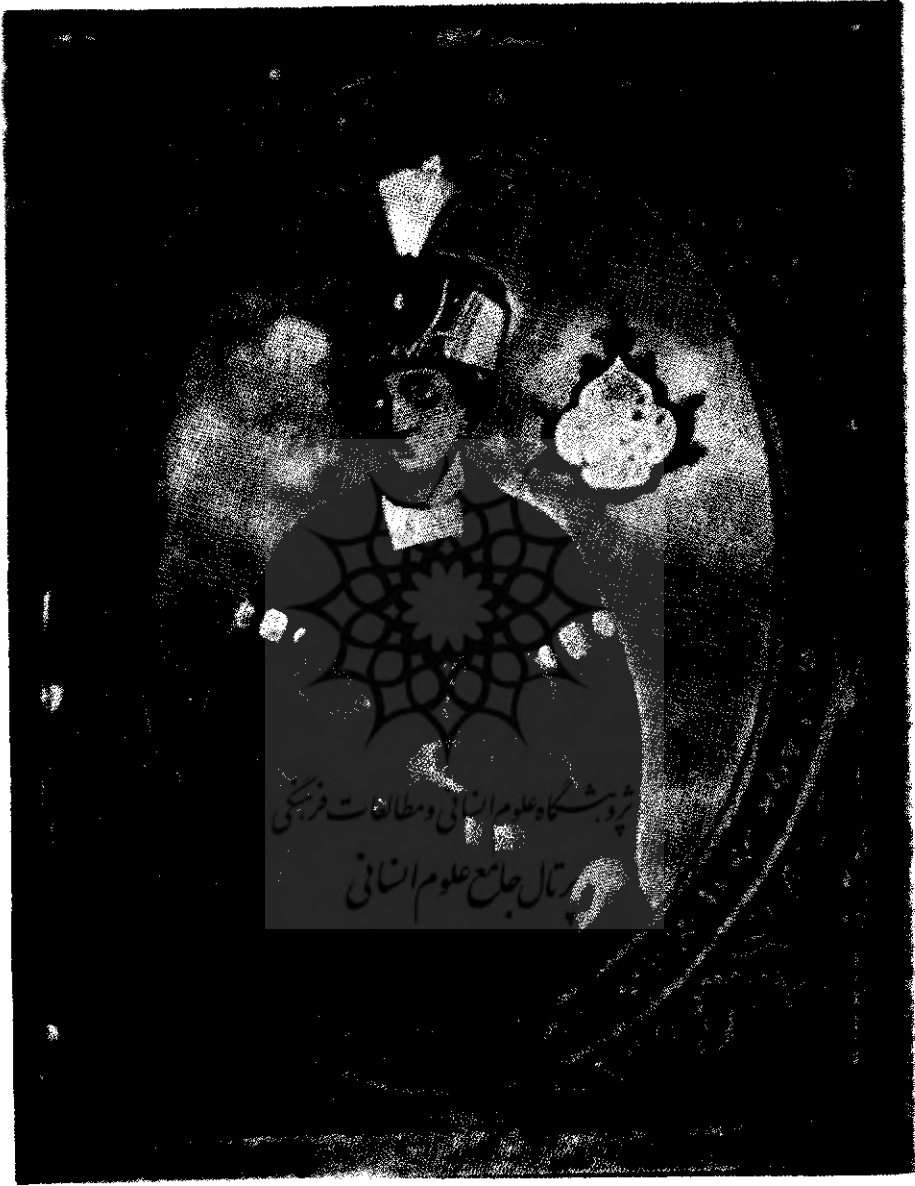
شکل شماره ۴ يك سکه روسی را نشان می دهد که بريك روی آن يك شیر و خورشید و بر روی دیگر آن ضرب اصفهان به چشم میخورد اگر کمی عکس را به چرخانیم تاج تزاری و دو بال عقاب را به خوبی مشاهده خواهیم کرد. عکس های شماره ۵ و شماره ۶ و شماره ۷ و شماره ۸ به خوبی نقش ضرب مجدد شیر و خورشید را بر روی سکه های روسی نشان می دهد . اگر به شکل شماره ۹ توجه کنیم بر روی سکه روسی نقش يك طاووس که بر پشت شیر سوار است ، دیده میشود آقامحمدخان بر روی سکه ای از طلا نیز نقش طاووس را ضرب کرده است .

در این چند روز اخیر که مشغول تنظیم این مقاله بودم و تفصیل آن را بادوستم آقای سید ابوالقاسم انجوی بحث می کردم ، ایشان يك نمونه بسیار قشنگی ارائه دادند که در شکل ۱۰ ملاحظه می کنید .

تا واسط سلطنت ناصرالدین شاه که ضرب سکه به صورت ماشینی و یکنواخت و فقط در طهران معمول گشت، هر شهر ضربخانه مخصوصی به خود داشت که مخصوصاً سکه های مسی در محل ضرب می شد لذا مقداری سکه باعقاب دو سر در شهرهای مختلف به صورت های مختلف ضرب شده که عکسهای آنها را در اشکال ۱۱ (فلوس ضرب شیراز) ۱۲ (فلوس ایران) و ۱۳ و ۱۴ ملاحظه می کنید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

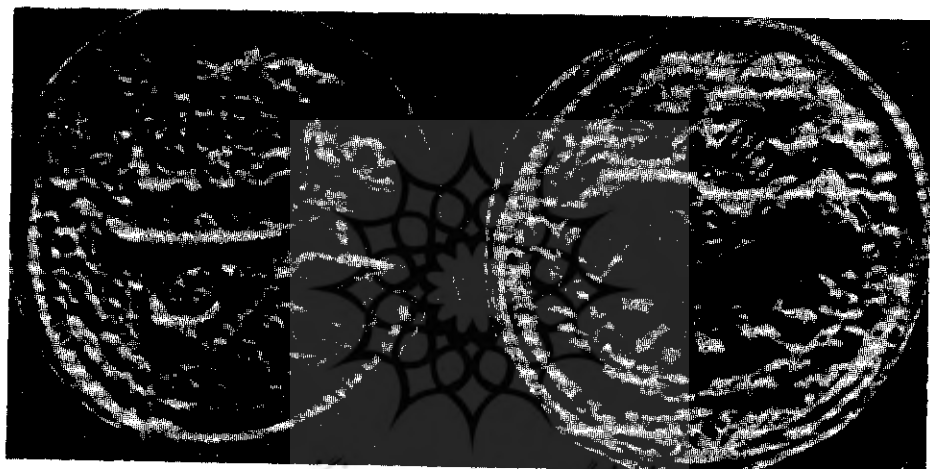
پروژه پیشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
تال جامع علوم انسانی

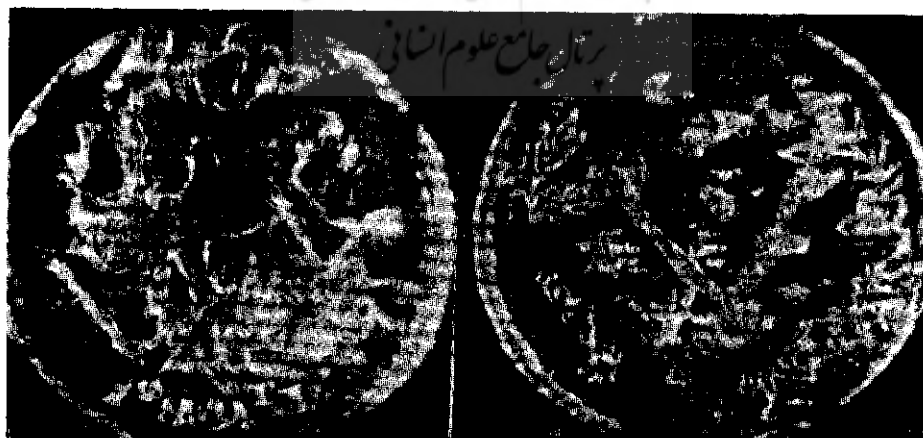
پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

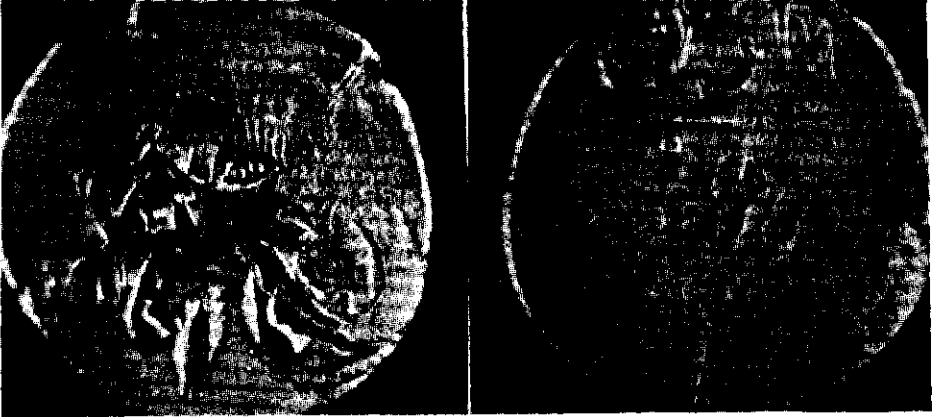
شکل ۳

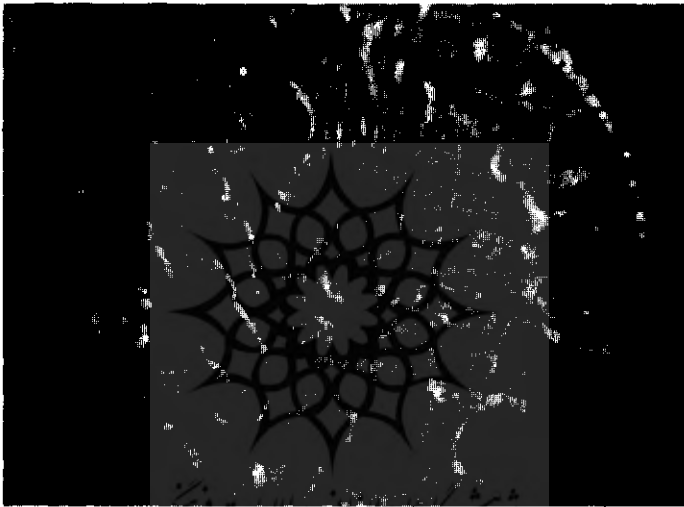
شکل ۴

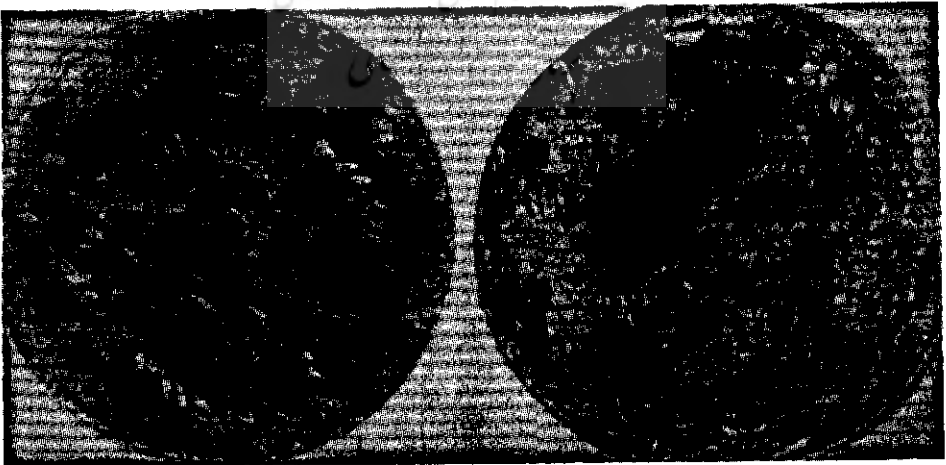
شکل ۵

شکل ۶

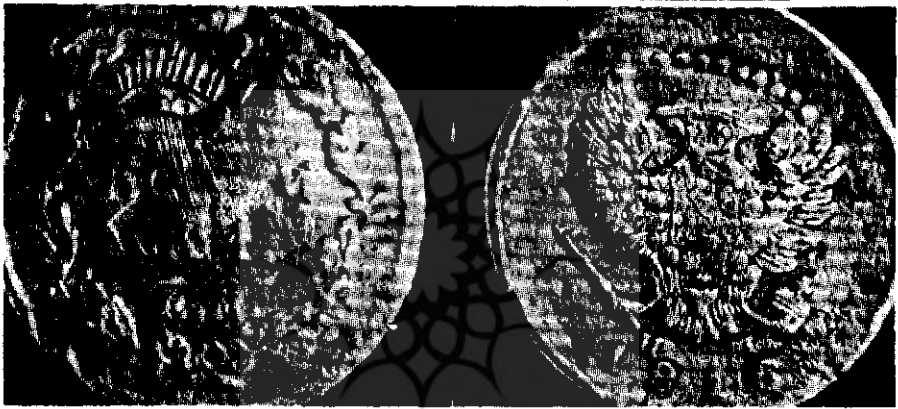
شکل ۷

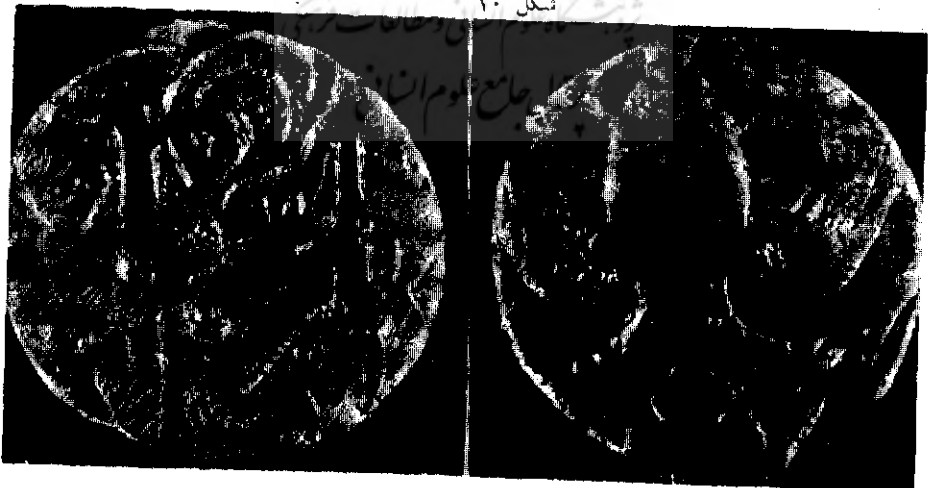
شکل ۸

شکل ۹

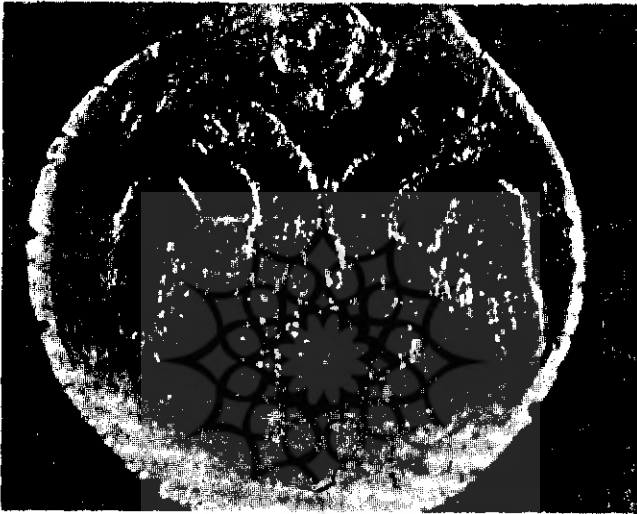
شکل ۱۰

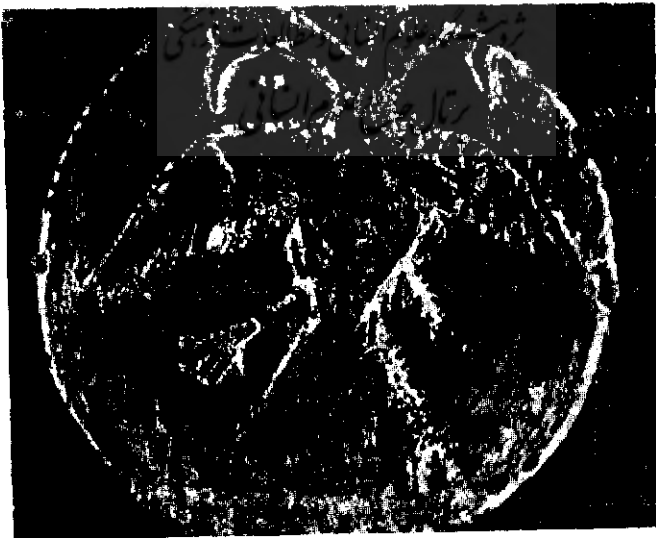
شکل ۱۱
(۱۱)

شکل ۱۲

شکل ۱۳

شکل ۱۴